

Transkribering av: Kan vi uppnå likvärdiga betyg?

Lista av Medverkande

JR: = Jenny Reichwald

JL: = Jonas Lachos

AJ: = Anders Jönsson

JR: Hej, jag heter Jenny Reichwald. Idag ska vi prata om likvärdiga betyg. Eller närmare bestämt, kan vi uppnå likvärdiga betyg? När man pratar om likvärdighet, är det vanligt att man syftar på lite olika saker. Vad menar vi egentligen med likvärdiga betyg? Och vilka förväntningar har lärare, elever och samhället på betygen, när det gäller just likvärdighet? Är likvärdiga betyg detsamma som rättvisa betyg? Det ska vi prata om i den här podden.

Med oss i diskussionen har vi Jonas Lachos och Anders Jönsson. Vill ni presentera er själva?

JL: Jag heter då Jonas Lachos, jag är professor i nationalekonomi vid Stockholms universitet, och jag har forskat en del om skolmarknaden och betygssättning, och en del andra saker som har med skolan att göra.

AJ: Och mitt namn är Anders Jönsson och jag är professor i didaktik vid högskolan i Kristianstad. Min forskning har framförallt handlat om lärarens betygssättning, så jag har kan man säga ett inifrånperspektiv i klassrummet där vi tittar på, hur går det till när läraren sätter betyg.

JR: Tack så mycket, vi börjar med att lyssna till ett par lärare som vi frågade, vad de menar med likvärdiga betyg.

Malin Johansson, jag undervisar i bild. Likvärdiga betyg innebär att alla jobbar mot samma mål. Att eleverna får möjlighet att upprepat visa sina kunskaper.

Vad kan man göra då som lärare för att uppnå likvärdiga betyg?

Jag tycker det är viktigt att hela tiden ha en kontinuitet i bedömningarna, att man formativt pratar med eleverna, låter de förstå vad de behöver utveckla för att nå högre mål, och ta i beaktande allting som jag vet om eleven. Allt som jag ser att de gör.

Helena Danielsson Thorell, vad betyder likvärdiga betyg för dig?

Det betyder väl att folk blir upphetsade och att det är en utopi på ett sätt. Samtidigt är min

erfarenhet att när vi sätter oss ner och bedömer tillsammans, lärare, så har vi väldigt sällan olika syn på vad kvalité är för något.

[musik]

- JR: Om vi börjar med dig, Jonas Lachos, hur skulle du beskriva likvärdighet kopplat till betyg?
- JL: Ja, det är väl egentligen att samma kunskapsnivå bedöms lika av olika lärare och på olika skolor. Sedan är det naturligtvis lättare sagt än gjort, eftersom kunskap inte är så himla lätt att definiera och peka ut exakt vad man menar med det. Men i grund och botten handlar det om det, att en elev som bedöms och får ett betyg av en lärare, en annan lärare som möter samma elev, får se samma prov på kunskaper, kommer att göra samma bedömning.
- JR: Vad tänker du Anders Jönsson?
- AJ: Ja, det stämmer ju att många lärare har en samsyn i vad det är för kvalitéer som ska bedömas. Det kan vi se i forskningen, men det betyder inte att man sätter samma omdöme. Så även om vi tittar på exakt samma saker, samma kriterier i en elevprestation, så visar det sig att lärare många gånger sätter helt olika omdömen. Så det är en skillnad mellan i att man har en samsyn i vad som ska bedömas, och att man faktiskt sätter samma siffra eller bokstav i slutändan. Det är också en skillnad i bedömning som detta handlar om, och betygssättning, där vi då ska sammanväga flera prestationer till någon form av omdöme. Så där finns ett par olika distinktioner som man får hålla isär, när man tänker kring detta med likvärdig bedömning av betygssättning.
- JR: Men Jonas Lachos, måste undervisningen bli likformig, för att likvärdiga betyg ska uppnås?
- JL: Undervisningen måste inte bli likformig, däremot underlättar det om man går igenom samma saker, det vill säga att man undervisar om samma saker ungefär. Utrymmet för att göra det skiljer sig rätt mycket mellan olika ämnen. Som till exempel mellan historia och matematik. Det centrala innehållet är tydligare definierat i matematik än i historia till exempel, men själva undervisningsformen i sig behöver inte bli likformig för att man ska kunna uppnå likvärdiga betyg.
- JR: Då måste jag bolla över till dig, Anders Jönsson, du är ju professor i didaktik med inriktning på naturvetenskapen. Håller du med om det här med matematiken kontra de andra ämnena?
- AJ: Det är möjligt att där finns en sådan skillnad. Men generellt sett så är det så att även om du tittar på en problemlösningsuppgift i matematik, så kan man faktiskt bedöma den ur flera olika kriterier, vilket innebär att där finns utrymme för oenighet även där. Om man tänker på matematik som mycket rätt eller fel, så blir det sant, men vi ser idag att det är

många andra kvalitéer i matematiken som ska bedömas. Då kan också åsikterna glida isär i det här.

JR: Skulle ni säga att det finns ett glapp mellan samhällets förväntningar på betyg och skolornas möjligheter att leva upp till de här förväntningarna?

AL: Ja, som samhälle har vi bestämt att vi ska använda betygen som urvalsgrund både till gymnasium och till högre studier. Det innebär att vi har ganska höga förväntningar, eller väldigt höga förväntningar på att betygen ska betyda ungefär samma sak på olika skolor av olika lärare. Men i praktiken så är det otroligt svårt att uppnå, och det visar ju undersökning på undersökning, att bedömningar skiljer sig väldigt mycket åt. Både mellan lärare och systematiskt mellan skolor också.

AJ: Det är också så, att om vi tittar på de förutsättningarna som finns, så har varken lärare eller skolor de bästa förutsättningar att uppnå detta, utan vi har konstruerat ett system idag som är så kallat mål, eller kunskapsrelaterat, som bygger på att man ska komma överens om vilken kunskapsnivå definierat som eleven ska, ja, det betyget som eleven ska få. Det finns forskning sedan över hundra år tillbaka i tiden, som visar att det är extremt svårt att göra den typen av bedömningar och placera elever i olika kategorier på det viset. Även som jag sa, om man är överens om vilka kriterier som man bedömer i prestationerna. Så detta är väldigt, väldigt svårt. Det skulle också då kräva att egentligen att vi som samhälle ger mycket bättre förutsättningar till lärarna, i form av tydligare krav för hur betygssättningen ska gå till. Tydligare riktlinjer för hur detta ska gå till, för vi ser idag att lärare till exempel använder flera olika strategier när de sammanväger elevprestationer till ett betyg. Det är klart, har man olika strategier för att göra detta, så blir det också att det glider isär i de här tolkningarna.

[musik]

JR: I media talas det ganska ofta om det här med betygsinflation, vad betyder det, Jonas Lachos?

JL: Egentligen så betyder det att betygen ökar, samtidigt som kunskapsnivån totalt sett antingen står still eller faller. Men vad man egentligen är ute efter tror jag i diskussionen, det är snarare så den bristande likvärdigheten i betygssättningen. Betygsinflation kan vara ett problem, men det stora problemet och det som folk bryr sig om, är egentligen att samma kunskapsnivå bedöms på olika sätt på olika skolor. Det vill säga att det är snarast det som är frågan. Sedan kallas det lite slarvigt för betygsinflation, och det kan man göra, men det är inte det som är det stora problemet.

JR: Det här med relativ betygssättning då, hur tänker du där?

JL: Ja, det är ju den här gamla klassiska sanningen, att det är lättare att få höga betyg på en skola där de andra eleverna är svaga, och det är svårare att få höga betyg på en skola där

de andra eleverna är starka. Och så såg det ut i viss mån även under det relativa betygssystemets dagar, och så ser det fortfarande ut. Och kanske eventuellt enligt en undersökning som jag själv gjorde, att det ökar. Men det verkar vara ett generellt fenomen. Det är väldigt svårt för lärare att normera sin betygssättning, i förhållande till andra skolors kunskapsnivå. Det är svårt att nå en samsyn där.

JR: I oktober 2018 publicerade Skolverket nya allmänna råd om betyg och betygssättning. I den nya allmänna råden, framhåller man att det är viktigt att läraren har ett handlingsutrymme för att betyget ska kunna ges en rättvisande bild av vad eleven faktiskt kan. Jonas Lachos, professor i nationalekonomi, du har sagt att de allmänna råden omöjligt kan göra betygen mer likvärdiga. Vill du förklara hur du menar?

JL: Ja, för det första vill jag säga att de här nya allmänna råden, de verkar vara väldigt bra. För de försöker komma bort från det här matristänkandet som skapar en illusion av likvärdighet, samtidigt som jag tror att de faktiskt hämmar undervisningen. Men det kommer inte åt de här centrala problemen. Dels oförmågan att kalibrera kunskapsnivån i det egna sammanhanget, i förhållande till alla andra sammanhang, på andra skolor. Och det kom inte åt de strategiska incitamenten. Eftersom det är de två sakerna som jag ser är de stora orsakerna till bristande likvärdighet, så kommer de inte heller att leda till ökad likvärdighet. Även om det för den sakens skull, att inom givet systemets ramar så tycker jag att de här allmänna råden är alldeles utmärkta.

JR: Vad tänker du, Anders Jönsson?

AJ: Ja, jag håller med fullständigt i det som Jonas säger. Det som sedan har visat sig på mitt område, är att det har uppkommit mycket missförstånd kring dem, just kring relationen betygssättning, bedömning. Bland annat för att just det här ordet bedömningsmatriser används. Vilket då kan beteckna dels ett rent pedagogiskt redskap, för att syssla med bedömning, formativ bedömning, men också då kunskapskraven i någon form av tabell eller matrisformat. Återigen, det är väldigt olika saker, kunskapskraven har med betygssättning att göra, medan bedömning och bedömningsmatriser hör hemma kopplat till undervisningen. Och där har man inte riktigt kunna se skillnad i vissa fall i förhållande till de här allmänna råden.

JR: Men Anders Jönsson, du är ju professor i didaktik, och du har skrivit om sambedömning. Vad anser du att lärare och rektorer och huvudmän ska fokusera på för att göra betygen så likvärdiga som möjligt, utifrån hur betygssystemet ser ut just nu?

AJ: Likvärdigheten handlar om nationellt, då kan du inte göra någonting mer lokalt än att just kvalitetssäkra din egen bedömning och betygssättning. Och det är klart att sambedömning återigen, det har vi sett att det kan ge upphov just till att du bedömer samma saker. Du tittar på samma sak i en elevprestation, vilket gör att till exempel den formativa bedömningen, kan vara väldigt enhetlig i det att du upptäcker samma styrkor, du

upptäcker samma utvecklingsmöjligheter för eleverna. Och den återkoppling som ges kan alltså vara likvärdig. Så där kan vi ha en likvärdighet lokalt, men återigen, hur ska vi veta att det stämmer med tolkningen på andra skolor runt om? Det kan vi inte.

JL: Jag analyserade Skolinspektionens omrättade nationella prov, då fanns det vissa systematiska skillnader mellan olika elevgrupper. Det vill säga att flickor bedömdes lite generösare, barn till högutbildade bedömdes aningen mer generöst. Då såg man att på skolor där man sambedömde så försvann de här skillnaderna mellan elevgrupper. Men skillnaderna mellan skolor var exakt lika stor där man sambedömde, i förhållandet till de där man inte sambedömde. Så det råder bot på en liten i sammanhanget, ganska litet problem med likvärdigheten, det vill säga mellan elevgrupper. Men mellan skolor nådde man ingenstans. Vilket i och för sig är rätt självklart, för de här lärarna som sambedömer är på samma skola och möter samma typ av elever.

AJ: Ja, det som möjligen kan tänkas ställa till i tolkningen här, är att om man tänker att det finns någon form av liksom objektiv eller fristående tolkning av de här kunskapskraven, om alla bara strävar tillräckligt hårt så når vi dithän. Men det är verkligen en illusion, om man tänker på det viset. Utan återigen, det handlar om att få till kvalitén på den egna skolan och få en samsyn där. Det kan sambedömning hjälpa till med, det finns ganska starka belägg för att man kan uppnå den här samsynen, att man kan bli bättre på att identifiera kvalitéer i elevers lösningar till exempel. Att man kan bli bättre på att ge konstruktiv återkoppling, den typen av resultat finns det. Men att uppnå en samstämmighet i att du sätter samman betygsomdöme, varken egentligen på den egna skolan eller övriga landet.

[musik]

JR: Vi har nu pratat om begränsningar i systemet inför och när lärare sätter betyg. Men skolors arbete med uppföljning efteråt kan också ha effekt för likvärdigheten. I det avslutande avsnittet i de allmänna råden, handlar det om uppföljning. Jonas Lachos, hur kan betyg och resultat på nationella prov användas för att lärare ska sätta mer likvärdiga betyg?

JL: Ja, så länge som proven bedöms på ett likartat sätt, vilket de då inte gör, men kanske kommer att göra i framtiden, då kan naturligtvis den typen av avvikelser vara informativa för skolan. Att säga, oj, vad vi ligger högt i de här betygen, eller oj, vad vi ligger lågt i förhållande till hur alla andra sätter betyg. Så vad man då pratar om är egentligen någon implicit normering, att man försöker normera mot de nationella proven utan att göra det på riktigt. Problemet som jag ser med det, är att för varje enskild skola är inte incitamenten jättestarka att göra det om inte alla andra skolor gör det. Sedan finns det ett ytterligare problem med det, och det är ju det här med de icke godkända eleverna. Väldigt mycket avvikelser har att göra med att man höjer elever som annars hade fått underkänt i

betyget om man hade följt nationella provresultaten. Om vi då inte skulle avvika för dem, så skulle vi skapa ett väldigt stort socialt problem. Så det är inte alla delar av den här betygsinflationen som i sig är destruktiva, utan just det att man höjer elever upp till en godkänd nivå, så att de kan gå vidare på gymnasiet, eller få ut sin gymnasieexamen, det är antagligen något som vi alla behöver vara väldigt glada för att det sker. Problemet är väl snarast när man höjer betyg av någon typ av konkurrensskäl, eller för att visa sig duktig som lärare. Att man levererar höga betyg, att man ger efter för föräldrapåtryckningar och elevpåtryckningar och sådant. Det är det man kan försöka komma ifrån. Men återigen, om det bara är upp till varje enskild skola att göra det, så är incitamenten rätt små. Dessutom så är det här ingenting, om hur man ska sätta betyg på de ämnen och kurser där man inte har nationella betyg. Det visar jag också i en rapport som jag har skrivit, att där är avvikelserna väldigt, väldigt stora. Och eftersom de här betygen används för urval, likaväl som alla andra betyg, så måste man på något sätt också komma åt det. Men det är någonting som väldigt sällan diskuteras.

AJ: Ja, de nationella proven handlar ju i så fall om att de måste bli mer styrande för betygssättningen, det är det det handlar om. Och det har sina problem det också, dels för att de är inte i dagsläget då likvärdiga i bedömningen, vilket innebär att vi har en svårighet att tycka att proven ger ett nödvändigtvis bättre mått på elevernas kunskaper, än vad betygssättningen i övrigt gör. Men vi vet ju också att ju mer styrande de nationella provens resultat blir, desto mer styrande tenderar de också att bli för undervisningen. Så ju hårdare vi drar åt den tumskraven, desto större effekter kan vi också räkna med att få på undervisningen. Där ser vi redan en utveckling, i de utvärderingar som Skolverket har gjort, så är det fler lärare idag som uppger, att de känner sig styrda av de nationella proven jämfört med tidigare.

JL: Det där är ju helt sant, det får man räkna med. Ju större vikt man ger de nationella proven, desto mer styrande blir de för undervisningen. Så där har vi valt ett system som har nackdelarna ur båda systemen, utan att ha fördelarna med något kanske.

AJ: I Sverige har vi valt lite modellen här att vi vill verkligen både äta kakan och ha den kvar. Det funkar inte, återigen, vill vi verkligen ha en likvärdig betygssättning, då måste vi också betala det priset det kostar. Sedan kan det priset vara olika, beroende på om vi väljer att normera utifrån prov, eller vi väljer att normera utifrån någon annan typ av riktlinjer. Men det måste finnas något typ av riktlinjer, om vi vill åstadkomma detta.

[musik]

JR: Det här samtalet kommer ju mitt i en revideringsprocess som Skolverket initierat. Just nu pågår en betygsutredning som ska vara klar i höst, och man håller också på att revidera kurs- och ämnesplanerna. Vad kan man hoppas på när det gäller den här processen? Vad säger du, Anders Jönsson?

- AJ: När det gäller kunskapskraven, vi ser ju att de kraven som finns idag, de gör inte riktigt den åtskillnaden som jag har nämnt tidigare, mellan bedömning, det som är fint och detaljerat i förhållande till uppgifter i undervisning och betygssättning, utan de är någon form av mellanting. De ska kunna fungera som båda. Men det innebär också att då väljer vi inte heller bana här. Vi hade hoppats på att det skulle bli mer likvärdigt för att vi skrev mer och var tydligare, men i själva verket så kanske det blir precis tvärtom. Att vi får en sämre likvärdighet med den typen av kunskapskrav som vi har idag. Så vi skulle kanske hellre då satsa på riktiga betygskriterier, som just talar om, vad är det för underlag du ska samla in och hur ska det här underlaget sammanvägas. För det är det som krävs för att få likvärdiga betyg.
- JR: Vad kan man hoppas på när det gäller den här processen, Jonas Lachos, vad tänker du?
- JL: Jag tror ju inte att man kommer att komma särskilt långt med likvärdiga betyg, om man inte väljer att explicit normera på ett eller annat sätt. Där det enklaste sättet är att ta snittet och spridningen från nationella proven och binda skolan vid det, och mycket mer kostnadskrävande är att ha ett system för sambedömning som är roterande och med portföljer från elever på olika skolor, där man möts i lärargrupper och diskuterar. Men det är som sagt väldigt kostsamt, och det måste göras på ett sätt som är pålitligt och görs på ungefär samma sätt runt om i landet.
- AJ: Frågan är då, hur viktigt är den kostnaden att ta? Och behövs det verkligen? Ja, det är ju som sagt, i vissa regioner, som Stockholmsregionen som har nämnts här tidigare, att där finns det en konkurrens för att komma in på vissa gymnasieskolor till exempel, men för många elever spelar inte betygen från grundskolan någon roll. Och ska vi satsa alla dessa skattededel, alla dessa lärartimmar, på att åstadkomma det? Eller ska vi kanske bara hitta andra sätt att lösa detta på, och kanske skjuta över resurserna till gymnasieskolan i stället och styra det?
- JR: Men fram till det att vi ser ett resultat då, när det gäller utredningen, så handlar det för lärare och rektorer om att förhålla sig till nuvarande system. Har ni några, helt kort, hands on tips vad man ska tänka på när det gäller just likvärdighet?
- AJ: Man kan naturligtvis öka kvalitén på den egna bedömningen och betygssättningen, genom att ha någon form av lokal granskning. Det ger förutsättningar för att om någon annan hjälper till att normera nationellt, så har vi redan kvalitetssäkrat den bedömningen som sker lokalt.
- JL: Sedan ska man också ta hänsyn till att det inte är självklart att rektorer och lärare har samma incitament här. Man hör återkommande historier, om att rektorer vill att lärarna ska sätta högre betyg till exempel. Med starkare inslag av sambedömning där man egentligen på något plan lyfter, flyttar ansvaret för betygssättningen, från sig, läraren, till huvudmannen, så kan det här mycket väl vara ett påtryckningsmedel för lärarna att sätta

högre betyg. Så därför tror jag att det behövs en hård nationell reglering av hur det här ska gå till. Lokalt sett kan det slå på olika håll, på vissa skolor så kanske det leder till att man hamnar väldigt mycket bättre, på andra skolor kan det gå åt andra hållet, i förhållande till hur det ser ut idag.

- JR: Om man lyssnar på det här nu och känner att det här är intressant och känner att jag vill fördjupa mig, har ni några tips om var man kan läsa om man vill fördjupa sig mer i ämnet?
- AJ: Man kan till exempel när man slår in lärande, bedömning, blogg på Google, så kan man hitta till min blogg där det finns en hel del inlägg om just det här med likvärdig bedömning och betygssättning.
- JL: Självt håller jag mest på och diskuterar den här frågan utifrån en mer systemnivå, där jag har skrivit diverse rapporter, som man sedan kan hitta om man googlar mitt namn och betyg.
- JR: Tack så hemskt mycket för att ni kom hit, Jonas Lachos och Anders Jönsson och delade med er av era erfarenheter och tankar kring likvärdiga betyg. Du som lyssnar, glöm inte bort att tweeta dina funderingar och frågor till oss och våra gäster, @skolverket. Passa på att diskutera om du tillhör en lärargrupp på Facebook. Berätta för oss, hur sätter du likvärdiga betyg? Vad tänker du kring sambedömning? Tagga gärna våra gäster, @jonaslachos, @_anders_hkr, så att de kan vara med i samtalet. För det vill ni väl, Jonas och Anders? Och glöm inte bort att tala om i dina tweets, vad vill du att vi ska prata om framöver i Skolverkets podd? Ha det bra, hej då!

[musik]